

Бранко И. НАДОВЕЗА*

МИСТЕРИЈА ЛОНДОНСКОГ УГОВОРА 1915. ГОДИНЕ

Апстракт: Лондонски уговор је склопљен 26. априла 1915, којим је Италија прешла на страну Антанте, а у мноме се тиче позиције и територија југословенских земаља, поготову подручја јадранске обале; он је у Версају само делимично остварен.

Кључне речи: Лондонски уговор, Италија, Србија, Антанта, Аустро-Угарска, Хрватска, Бугарска, Јадран, Централне силе.

Лондонски уговор из априла 1915. године, којим Италија прелази на страну Велике антанте и напушта споразум са Централним силама, иако је почетком рата 1914. године прогласила неутралност, уговор је дуго представљао предмет полемике. Циљ уговора је територијално проширење Италије на Јадрану, на штету Албаније и делимично Турске и Грчке. Евидентно је да се тим уговором не говори о стварању Велике Србије, као што је често тумачено. Говори се о југословенским земљама, а не о томе шта ће добити Србија.

„Лондонски споразум 26/4 1915. између Француске, Енглеске и Русије с једне, и Италије с друге стране. У њему су прве три силе примиле на знање и потпуно су пристале на меморандум Италије, који се претходно наводи дословно у 15 тачака. Италија изјављује, да ће у року од месец дана по потпису тога споразума, заратити на страни Антанте.

У меморандуму се обвезала Италија, да ће ратовати на страни Антанте. У уговору о Амиру требала је добити: Трентино, цисалпски Тирол, Трст, грофовије Горицу и Градишку, целу Истру до Кварнера с Волоским, Црес, Лошињ, северну Далмацију са Задром и Шибеником, до рта Планке и линију у унутрашњости, која обухвата за Италију подручје Крке и Чиколе, као и сва далматинска острва од Пага до Мљета, сем Шолте и Брача и неких мањих острва уз обалу. Обала од рта Планке на југ до Драча, са изузетком тадашње црногорске обале, требало је да се неутрализира. Четири савезне силе одлучиле су дати Хрватској, Србији и Црној Гори: сву обалу у горњој Адрији од Волоског до северне далматинске обале, заједно са Реком, Крком, Рабом и неким оточићима. У доњој Адрији (која интересује Србију и Црну Гору) све од Планке до Дрима са Сплитом, Дубровником, Котором, Баром, Улцињем, Медовом, Шолтом, Брачом, и још неким мањим острвима. Драч се требао дати

* научни саветник, nadoveza.branko@gmail.com

независној муслиманској албанској држави, Валона и Сасено Италији, са довољном територијом за одбрану. Са претпоставком да означене поседе добије Италија и да се централна Албанија резервише за образовање једне мале неутралне аутономне државе, Италија је изјављивала да се неће опирати, ако Француска, Енглеска и Русија желе, да се северна и јужна Албанија подели између Црне Горе, Србије и Грчке. Италија је требала представљати албанску државу према иностранству. Италија је допуштала, да Србија и Грчка могу имати довољно заједничке границе западно од Охридског Језера. Италија је требала добити пуну сувереност над острвима Додеканеза. У Малој Азији резервирано је за Италију подручје Адалије. Овај се споразум требао држати у тајности. Само је требало одмах по огласу рата, објавити приступање Италије декларацији о закључењу зједничког мира. *В. Појовић.*“ (Народна енциклопедија 1929: 594).

Евидентно је да се Лондонским уговором помињу само привилегије Италије и југословенске земље. Сматрало се да западне силе имају често супротне интересе од идеја југословенства и да ће југословенске границе бити проблематичне.

„Погађања сила Антанте око Далмације (довела су до потписивања Лондонског уговора 26. априла 1915) јасно су показала да после слома Србије велике силе, бар у тој фази рата, још увек нису биле за распад Аустро-Угарске Монархије, већ су решење проблема тражили у могућем тријалистичком, федералном уређењу Монархије. Отуда се свим посленицима на југословенском програму наметала потреба активног пропагандног рада, не би ли се италијанске и друге аспирације ка Балкану сузбиле и добила подршка остваривању југословенске идеје.“ (Ненезић 1984: 346).

Ослањајући се углавном на Русију, Лондонски уговор од 26. априла 1915. закључен је без обавештења Србије и споразума с њом, иако је „уважен хероизам“ Србије.

Током 1915. године, било је много разних комбинација на Балкану, понуда Србији, сепаратног мира, због чега је Антанти било значајно да придобије Италију.

„Балканско полуострво добило је током 1915. године изузетан значај за све европске силе. Крајем октобра 1914. била се Турска придружила централним силама, Немачкој и Аустро-Угарској. Немачка, која је придобила Турску за сарадњу, намеравала је да успостави непосредну везу с њом и да ратиште пренесе у Азију, како би Енглеску угрозила на њеним осетљивим тачкама у Индији и Египту. Русија, која је већ у јесен 1914. почела све више осећати недостатак ратног материјала, желела је да са својом савезницом добије ближи и сигурнији додир него што је био онај преко Северног, често залеђеног и далеког мора. Њезина жеља подударала се са интересима Енглеца, који су хтели да онемогуће учвршћивање Немаца у Цариграду и извођење њиховог плана.“ (Боровић 2003: 746).

Русија је пристала на Лондонски уговор јер је сматрала да југословенско уједињење није добро за Србију.

„Према саопштењима Ф. Сушила, који је био у Петрограду, Русија није желела уједињења Југословена, јер није веровала Хрватима као католицима. Тамо су мислили ‘да би била српско-хрватска држава слична Шведској и Норвешкој’.“ (Боровић 1989: 571).

Хрвати су већ тада говорили и писали да се ради искључиво о њиховим територијама, тако у једном емигрантском листу, ‘Слободна мисао’, који је излазио

у Торонту, стоји наслов „Како су у прошлом свјетском рату пазарили са кожом хрватскога народа“, где се доноси Лондонски уговор у целини.

„Овдје доносимо текст Лондонског пакта, којим су се имале дати Италији хрватске земље као награда за ступање у рат. Лондонски пакт гласи: Овлашћењем талијанске владе част је маркизу Империалију, посланику Италије у Лондону, саопћити државном тајнику за извањске послове Сиру Едварду Греју онда посланику Француске г. Камбону и грофу Бенкендорфу, посланику Русије, овај меморандум:

Чланак 1. Између главних стожера Француске, Велике Британије, Русије и Италије, има се безодвлачно закључити војна конвенција. Ова ће конвенција точно одредити минимум оних војних сила, што ће их Русија употребити против Аустро-Угарске, ако би се она бацила свим силама на Италију. Иначе ће Русија ударити у првом реду на Њемачку. Ова ће конвенција тако исто уредити и сва питања, што се односе на будуће примирје, у колико то не би битно дирало у компетенцију врховне војне команде.

Чланак 2. Италија се од војне стране обавезује, да ће поћи у рат на страни Француске, Велике Британије и Русије са свим средствима с којим располаже и то против свих сила, које с њима рагују.

Чланак 3. Поморске силе Француске и Велике Британије кооперират ће енергички с Италијом, све док не буде аустријско бродовље уништено, односно до закључка мира. У ту ће се сврху безодвлачно закључити поморска конвенција између Француске, Велике Британије и Италије.

Чланак 4. У уговору о миру Италија ће добити: Трентино, цисалпински Тирол с његовом географском и природном границом (то је граница Бренера) као и Трст, грофовију Горицу, Градишку, читаву Истру до Кварнера, укључивши амо Волоско и истарске отоке Црес и Лошињ, као и мале оток Плавник, Уније, Сракане, Палазуоли, Св. Петар Иловик, Асинело (?) Груица (мисли се на Сушак) и оближња острва.

Примједба. Да се обезбиједи извршење чланка 4. бит ће граница повучена како слиједи: Од Пиз Умбраил до сјеверно од Стелвија, слиједит ће косу Ретских Алпа све до извора Адиже и жисацка, пролазећи потом преко брда Решена и Бренера и висова Оеца и Зилера. Одатле ће граница заокренути према југу и пролазећи преко брда Тоблаха, доћи ће до садашње границе Карничких Алпа. Она ће слиједити ову границу до планине Трибижа, а послје Трибижа водомеђу Јулијских Алпа преко брда Предила, Мангарта и Триглава и водомеђу главица Подурдо, Поддасница и Идрија. Од тачке границе ће ићи к југоистоку према Сњежнику остављајући изван талијанског територија читаву котлину Саве и њезиних притока. Од Сњежника спустит ће се граница на обалу на начин, да ће захватити у талијански териториј Кастав, Матуље и Волоско.

Чланак 5. Италија добит ће такођер провинцију Далмацију у њеним данашњим административним границама, укључивши амо на сјеверу Лисарицу и Трибањ, а на југу до линије, која ће полазећи до обале код рта Планка, слиједити према истоку врхунцима висова, који чине водомеђу, на начин да у талијанском територију остају све долине и воде, које теку према Шибенику, као што су Чикола, Крка, Бутишница и њихови притоци. Италија ће такођер добити све отоке на сјеверу и западу Далмације

од Премуде, Силбе, Олиба, Сарде, Мауна, Пага и Виса, на сјеверу, а до Мљета на југу, укључивши амо Светац, Бишево, Вис, Хвар, Шћедро, Корчулу, Сушац, и Ластово, као и гребене и острва око њих, те Палагружу, изузев једино отоке Велики и Мали Дрвеник, Чиово, Шолту и Брач.

Неутрализовати ће се: 1. Читава обала од рта Планке на сјеверу, до јужнога корјена полуотока Пељешца на југу, тако да буде захваћен читав овај полуоток. 2. Дио обале што почиње на сјеверу десет километара од прилике јужно од рта Цавтата, силазећи према југу до ријеке Војуше, тако да ће бити амо укључен залив и пристаниште Котора, Бара и Улциња, Св. Ивана Медованскога и Драча, али да не буду тиме прејудицирана права Црне Горе, како произилазе из изјава измијењених између Сила у травњу и свибњу 1909. Будући да се ова права односе само на садашњи црногорски териториј, не ће се она моћи протегнути још и на териториј и на она пристаништа која би могла бити додијељена Црној Гори. Према томе ни један дио ових обала што сада припадају Црној Гори неће моћи бити неутрализован. Остат ће на снази рестрикције у погледу пристаништа Бара, на које је Црна Гора сама пристала год. 1909. 3. И коначно сви отоци који нијесу додијељени Италији.

Примједба. Четири Савезне Силе додијелит ће ниже набројене јадранске земље Хрватској, Србији и Црној Гори. У сјеверном Јадрану сву обалу од Волоскога залива на истарској граници до сјеверне далматинске границе, укључујући амо данашње угарско приморје и читаву хрватску обалу с пристаништем Ријеком и мањим пристааништем Нови и Карлобаг, као и отоке Крк, Првић, Св.Гругр, Голи и Раб. А у доњем Јадрану (у крајевима који интересују Србију и Црну Гору) читаву обалу од рта Планка до ријеке Дрим, с важним пристаништима Сплит, Дубровник, Котор, Бар, Улцињ и Св. Иван Медовански и отоке: Велики Дрвеник, Чиово, Шолту, Брач, Јакљан пак Колочеп. Пристаниште Драч бит ће додијељено независној муслиманској држави Албанији.

Чланак 6. Италија ће у потпуно власништво Валону, оток Сасено и сувише још доста простран териториј потребан за њихову обрану, то јест од прилике онај између ријеке Војуше на сјеверу и истоку, а идући на југ, све до границе окружја Кимаре.

Чланак 7. Примајући чланком 4 Трентино и Истру, 5. Далмацију и јадранске отоке, а 6. залив Валонски, Италија се, у случају ако би дошло до формације једне малене аутономне и неутрализоване државе у Албанији, не смије опирати жељама Француске, Велике Британије и Русије, да се сјеверни и јужни крајци Албаније подијеле између Црне Горе, Србије и Грчке. Јужно приморје Албаније од граница таљанске провинције Валоне до рта Стила (Stylos) бит ће неутрализовано.

Италија добит ће право управљати извањским пословима Албаније; у сваком случају она ће бити обвезана да бдије над тим, да Албанија добије достатан териториј чије се границе имаду састати на западу код охридског језера с грчкима и српскима.

Чланак 8. Италија добит ће у потпуно власништво све отоке Додеканеза, како их сада држи посједнуге.

Чланак 9. Француска, Велика Британија и Русија признају да је Италија интересована на одржању равновјесја у Средоземном мору, као и њезино право, да за

случај диобе Турске она добије исто такав дио као и оне у подручју Средоземнога мора, а нарочито у оном дијелу, који граничи с провинцијом Адалијом, гдје је Италија већ стекла особитих права и интереса, како је то разложено у талијанско-британској конвенцији. Зона, која ће бити одступљена Италији, бит ће у згодније вријеме прецизно ограничена с обзиром на виталне интересе Француске и Велике Британије. Интереси Италије исто ће тако бити узети у обзир за случај ако би Велике Силе хтјеле да на дуже вријеме одрже интегритет Турске у Азији иако се не буде радило међу њима о другом, него само о утврђењу њихових интересних сфера. За случај пак, ако би се Француска, Вел. Британија и Русија течајем овога рата домогле провинција турске Азије, сви крајеви што граниче с Адалијом бити ће препуштени Италији, која себи узима право, да их узме у посјед.

Чланак 10. Сва права, што их је придржао Султан у Либији миром Лаусанским, прелазе на Италију.

Чланак 11. Италија примит ће дио ратне одштете одговарајући њезиним жртвама и напорима.

Чланак 12. Италија придружује се декларацији Француске, Велике Британије и Русије, према којој ће Арабија и муслиманска Света Мјеста припасти једној муслиманској независној држави.

Чланак 13. За случај ако би Француска и Велика Британија прошириле свој колонијални посјед на рачун Њемачке, Француска и Велика Британија признају у принципу Италији право затражити компензација, проширењем њезина посједа у Еритреји, Сомали земљи, Либији и колонијалним крајевима, који граниче с француским и енглеским колонијама.

Чланак 14. Енглеска се обавезује, да ће подупријети безодвлачно остварење зајма од најмање 50 милијуна фунти стерлинга Италији на тржишту у Лондону уз повољне увјете.

Чланак 15. Француска, Енглеска и Русија подупират ће отпор Италији, што ће га она подузимати против сваке пропозиције, да буде припуштен представник Свете Столице код утаначења мира и код уређења питања, потакнутих садашњим ратом.

Чланак 16. Ова се конвенција има држати тајном. Што се тиче привољења Италије декларацији од 5. рујна 1914. не ће ова декларација бити публикована, све док не буде Италији навјештен рат или док га она не навјести.

Заступници Француске, Велике Британије и Русије пристају на све, што се каже у овом меморандуму. Што се тиче чланка 1, 2 и 3 с обзиром на споразум гледје војничких и поморских области четирију Велике Сила, Италија изјављује, да ће активно ући у рат што прије може, а у сваком случају најкашње мјесец дана послјије потписа овог документа. У Лондону, травња 1915. Сир Е. Греј, Камбон, маркиз Имперали, гроф Бенкендорф.

Овако је било назад 25 година. Италија је увучена у рат уз награду, да јој се даду хрватске земље. А хрватскога народа није нитко питао, шта он о томе мисли. Обје зараћене странке нудиле су Италији хрватске земље.

Кад ово помно прочитамо и размислимо, онда си сами себи постављамо питање: Тко може гарантирати, да се и данас не води иста оваква трговина, те да се хрватске земље опет даду некоме као дар за услуге у рату учињене? Тко може

вјеровати Мачеку и Крњевићу, кад они тврде, да је слобода хрватскога народа сигурна уз помоћ оних, којима они симпатишу и који их плаћају?“ (Слободна мисао 23. маја 1940).

Лондонски уговор је био у интересу Бугарске, која је одлучила да стане на страну Централних сила и припоји Вардарску Македонију, а касније је тражила да се Србија подели између Аустроугарске и Бугарске. Српска дипломатија је протестовала против споразума Антанте и Италије који је био на штету Срба, Хрвата и Словенаца. Лондонски уговор је „био разлог лоших односа између Србије и Италије током рата, јачао је проаустријске снаге у југословенским земљама Монархије и успоравао процес њеног распадања.“ (Петрановић, Зечевић 1988: 56).

Лондонски уговор је био тајни уговор, сматра се да писану форму нико није видео, већ је дефинисан на основу сећања учесника у његовом склапању.

„Прије рата и у току рата било је много тајних уговора између Великих сила и група сила, али ниједан није био карактеристичнији за империјалистички значај ратне политике ратујућих великих сила, по мотивима и циљевима, због којих је прављен, по начину, методама и форми, у којој је склопљен, по унутрашњим противурјечностима, које је представљао и које је изазивао по својим посљедицама.

Француска је имала највећи и најжитнији интерес, да увуче у рат против Централних сила у првом реду оног непоузданог сусједа, који може да јој половицу источне границе изложи или заштити. Ако тај сусјед може везати дио снага једне од Централних сила, које би се иначе могле окомити на њу, њој је равнодушна цијена, која се има за то платити, ако не иде на њен рачун; она нема интереса ни у Аустрији, ни на Балкану, а ангажирање и везивање у горњем Јадрану њене супарнице на Медитерану и у Африци, њој је само од користи. И зато је баш Француска од првога дана снубила Италију; њен посланик у Риму Барере био је најупорнији иницијатор Лондонског уговора, а из Францууске је долазила и сва морална и финансијска помоћ интервенционизму и интервенционистима у Италији. Д'Анунцио, снабдјевен у Француској, и убачен из Француске као трибун интервенције у часу, кад је она већ била одлучена, био је само видљиви и бучни ватромет француског успјеха, извојеваног у тешким приликама, у којима се Француска борила.“ (Станковић 2009: 99).

У основи тог уговора је територијални добитак Италије. „Док тај уговор, ултимативно, фиксно и прецизно утврђује, што има Италија добити и Јадрану, нарочито на источној обали на рачун Југословена, у члану 9. јој Савезници признају само опћенито и неодређено, 'да је интересована на одржању равнотеже на Средоземном мору' и да 'за случај диобе Турске, она добије исто онакав дио као и они', спомињући изрично само 'крајеве, што граниче са Адалијом', али препуштајући да се 'зона у погодније вријеме прецизно означи'“. (Станковић 2009: 98).

Друга основа уговора су биле компензације Бугарске и Србије. Бугарска је требала бити надокнађена у Македонији, а Србија према западу, рачунајући на њено верно савезништво.

„До прије кратког времена, колико могу да оцијеним по упутствима, која сам добијао, питање о српским територијалним увећањима, било је тијесно везано са уступцима, који су се захтијевали од Србије у корист Бугарске. Одређивао се

минимум оног, што може бити обезбијеђено Србији од стране сила за максимум онога, што се од ње захтијева. На тај начин, приликом просуђивања тога питања били су полазном тачком интереси српске државности. Поред награде за жртве узимала се у обзир потреба, да се обезбиједи Србији излаз на море и да се осигура безбједност Београда, који се налази на ударцу непријатељу.

То гледиште било је, природно, усвојено на почетку рата, када се особито битним чинило најбрже могуће ступање у акцију неутралних земаља – Бугарске, којој је требало обезбиједити Македонију, што се није могло постићи без обећања Србији одговарајућих проширења, и Италије, због које је трбало водити рачуна о границама ових проширења.“ (Станковић 2009: 103).

Лондонски уговор и компензација Бугарске су постали уско повезани. А нејасне су биле компензације за Србију, да ли као проширење „Велика Србија“ или Југославија. О томе сведочи и активност наше дипломатије на Западу, али и активност Југословенског одбора и хрватске и српске емиграције у целом свету.

„Крајем лета притисци на Србију поводом уступања делова Македоније Бугарима достигли су врхунац. Делкасе је у поверењу саопштио Веснићу да три силе утичу на Италију да што више обећа Србији. Тиме су се надали да ће ова лакше прихватити жртвовање своје територије. Још му је рекао да се од Грчке и не тражи пристанак да уступи Кавалу, него да ће јој се то само саопштити.“ (Веснић – Веснић 2008: 364).

Хрватска и њен народ били су разапети између поделе са Италијом и Аустроугарском, зато је за њихову елиту, пре свега у емиграцији, југословенки програм постајао све прихватаљивији. Ипак, проблем Бугарске за Антанту је био највећи политички проблем на Балкану.

„У лето 1915, оба зарађена блока сила су увидестручила напоре да сваки од њих привуче Бугарску на своју страну, што је учинило да на подручју међународне политике запрети веома тешко искушење југословенском програму. Централне силе су тежиле уништењу независности Србије, али је још важније да су потези Антанте били такви да су могли покопати све изгледе за остварење југословенског уједињења. Русија, Француска и Велика Британија су тражиле од Србије да уступи Македонију јужније од Скопља, али су јој као надокнаду нудиле Босну, Херцеговину, Славонију, Срем, Бачку, део јадранске обале од укључно Цавтата на југу до рта Планке на северу и део Албаније између Дрима и Војуше. Предлог је могао бити веома примаљив за малу државу Србију, али је био неприхватаљив за Србију која је борбу у том рату већ осмислила идејом о уједињењу и свој ратни циљ изједначила са остварењем југословенског програма. Никола Пашић је стога рекао руском посланику да је за Србију боље да часно погине него да прихватањем оваквог решења изврши самоубиство. Анте Трумбић је тада подржао српску владу и истушио с тврђом да би ‘губитком Македоније била Србији слоњена христењача, а одвајањем Словеније од Хрватске и западних крајева, улога Србије за ослобођење свих Југословена пила би воду, а тиме и смисао нашег народног јединства.“ (Митровић 2014: 195).

Тумачење Лондонског уговора било је спорно све до краја рата, поготову у односу на источно јадранско подручје. „Будућим уговором о миру Италија има да добије: град и округ Трст, грофовије Горицу и Градишку; целу Истру до Кварнера

са Волоском с отоцима Црес, Лошињ, Уње, Сушак, Свети Петар, с околним отоцима. Исто тако ће Италија добити покрајину Далмацију до Кап-Бланке, па идући на запад вододелницом тако да Италији припадне све долине, чије реке утичу у море код Шибеника, а то су Чикола, Крка, Бутишница, с њиховим притокама. Италија ће, исто тако, добити и сва острва северо-западно од далматинске обале, почевши са Премудом, Силбом, Олибом, Шкадром, Мауном, Пагом, Пунтадуrom и даље на север, а и до Мљета на југ заједно с острвима Светац, Бишево, Вис, Хвар, Шћедро, Корчула, Сушац, Ластово, као и све околне обранке и отоке, и још Палагуж али без острва Велики Дрвеник, Мали Дрвеник, Чиово, Шолта и Брач. Имала би бити неутрализована: 1) цела обала од Кап-Бланке, на северу, све до крајње тачке полуотока Пељешца на југу, као и цео Пељешац; 2) затим део обале до реке Војусе, на југу, тако да у неутралну зону уђу цео Котоски Залив са својим пристаништима, као и Бар, Улцињ, Сан Ђовани ди Медуга (Шинђон) и Драч.

Следеће крајеве у Јадранском мору предаће силе Четворног споразума Хрватској, Србији и Црној Гори. У северном Јадрану целу обалу од Волоског залива, од границе Истре, па до северне границе Далмације, заједно са целом обалом, која данас припада Мађарској, цело Хрватско приморје, - пристаниште Реку и мала пристаништа Нови Карлобаг, као и острва Крк, Првић, Св. Гргур, Голи и Раб; а у Јужном Јадрану, у коме су интереси Србије и Црне Горе, цела обала од Кап-Бланке до ушћа Дрима са главним пристаништима: Сплит, Дубровник, Котор, Бар, Улцињ, Сан Ђовани, с отоцима Велики Дрвеник, Мали Дрвеник, Чиово, Шолта и Брач, Јаќан и Колочеп.'

Треба нарочито подвући да су овим уговором предвиђене три југословенске државе, а да се доцнија политичка акција југословенска своди углавном на борбу против његових територијалних одредаба. (Стојановић, 1939: 38-39).

Версајска мировна конференција и 14 тачака Вудро Вилсона су одбацили Лондонски уговор из априла 1915, као тајни. Но, његове последице остале су трајне, пре свега у разграничењу Италије и Краљевине СХС, која је изгубила многе крајеве, али и у каснијим односима Италије са Краљевином Југославијом, па и у односима са социјалистичком Југославијом, а идеје Лондонског уговора и даље су предмет научних и публицистичких спекулација.

ЛИТЕРАТУРА

- Веснић, Веснић 2008: Радослав Веснић – Миленко Веснић. *Грансењер српске дипломатије*, Београд: ФПН.
- Митровић 2014: Андреј Митровић. *Србија у Првом светском рату*, Београд: Службени гласник.
- Народна енциклопедија, Загреб, 1929: II књига.
- Ненезић 1984: Зоран Ненезић. *Масони у Југославији (1764-1980)* Београд: Народна књига.
- Петрановић, Зечевић 1988: Бранко Петрановић, Момчило Зечевић. *Југославија 1918-1988*, Београд: Рад.
- Слободна мисао, Торонто 23. маја 1940.
- Станковић 2009: Ђорђе Станковић. *Србија и стварање Југославије*, Београд: Службени гласник.
- Стојановић 1939: Никола Стојановић, *Србија и југословенско уједињење*, Београд: Политика.
- Ђоровић 2003: Владимир Ђоровић. *Историја Срба*, Београд: Дом и школа.
- Ђоровић: Владимир Ђоровић. *Историја Југославије*, Београд Просвета.

Branko I. NADOVEZA

THE SECRET OF THE LONDON CONTRACT FROM 1915.

SUMMARY

The Treaty of London of April 1915 was primarily provided for an expansion of Italy and its access to the Entente and a break with the Central Powers. The Treaty of London did not mention the creation of a "Greater Serbia", but what Italy will gain and what will remain for Serbia and Yugoslavian peoples within Austria-Hungary. Bulgaria and its compensations in Macedonia are especially included in that agreement, to the detriment of Serbia. The Treaty of London was secret and was therefore rejected in Versailles. Its ideas were only partially realized. It was an important military, political and moral issue. The ideas of the Treaty of London were a subject of speculation.

Key words: The Treaty of London, Italy, Serbia, Entente, Austria-Hungary, Croatia, Bulgaria, Adriatic Sea, Central Powers.

